

RZECZYWISTOŚĆ HYBRYDALNA

POMIĘDZY
BYTAMI

REDAKCJA
SYLWIA
JASKUŁA

RZECZYWISTOŚĆ HYBRYDALNA

RZECZYWISTOŚĆ HYBRYDALNA

POMIĘDZY BYTAMI

POD REDAKCJĄ
SYLWII JASKUŁY

Kraków 2022

Sylwia Jaskuła
Akademia Nauk Stosowanych w Łomży
📧 <https://orcid.org/0000-0003-2033-5097>
✉ sjaskula@ansl.edu.pl

© Copyright by individual authors, 2022

Recenzja
dr hab. Maria Groenwald, prof. A-ANS

Opracowanie redakcyjne
Agnieszka Adamczyk-Karwowska

Projekt okładki
Marta Jaszczuk

ISBN 978-83-8138-832-0 (druk)
ISBN 978-83-8138-833-7 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788381388337>

Publikacja sfinansowana przez Ministerstwo Edukacji i Nauki w ramach programu: Społeczna odpowiedzialność nauki. Projekt: Wychowanie w świecie wirtualnym, umowa nr SONP/SP/512696/2021

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
-------------	---

ROZDZIAŁ I. ŚWIAT HYBRYDALNY

Sylvia Jaskuła, Rzeczywistość hybrydalna	13
Józef Łucyszyn, Klaudia Śledzińska, Aksjonormatywne dylematy świata hybrydalnego	33
Leszek Korporowicz, Ambiwalencje kulturowych hybrydyzacji ...	53
Ewa Chłudzińska, Pejzaże rzeczywistości hybrydalnej – kilka odsłon	75

ROZDZIAŁ II. CZŁOWIEK W ŚWIECIE HYBRYDALNYM

Jerzy Nikitorowicz, Tożsamość hybrydowa człowieka. Udreka czy wartość psychologiczno-kulturowa?	93
Tadeusz Paleczny, Tożsamość hybrydalna w cyberprzestrzeni. Przekraczanie granic kulturowych	109
Anna Karnat, Socjologiczne refleksje wokół tożsamości i identyfikacji społecznych. Status kategorii jednostki w wieloznaczej nowoczesności	123
Monika Surawska, <i>Homo agens</i> czy <i>homo technicus</i> ? Kim jest człowiek w świecie hybrydalnym	147

ROZDZIAŁ III. W PRZESTRZENI EDUKACJI

Anna Bartkowiak , Skuteczność stosowania technologii informacyjnej w edukacji szkolnej	159
Izabela Sekścińska, Agnieszka Piórkowska , Education in the Digital Age: Some Implications for Teaching and Teacher Training	181
Dorota Cybulska , Ocena skuteczności oddziaływania wychowawczego realizowanego w przestrzeni wirtualnej. Wprowadzenie	205

ROZDZIAŁ IV. ZAGROŻENIA I WYZWANIA

Olga Modzelewska , Tożsamości człowieka a hybrydyzacja życia społecznego – nowe perspektywy czy zagrożenie dla jednostki? ..	223
Paweł Migala , Cyberbullying jako nowe zjawisko przemocy elektronicznej patologizujące zachowanie młodzieży	241
Hanna Arciszewska , Hejt w sieci jako wyzwanie dla współczesnej tolerancji	267
Gennadii Stavytskyi , Socio-Psychological Factors of Hybridization of Personality in the Globalized World	283
Indeks nazwisk	299

PEJZAŻE RZECZYWISTOŚCI HYBRYDALNEJ – KILKA ODSŁON

Ewa Chłudzińska
Akademia Nauk Stosowanych w Łomży

*Rzeczy złudne są często kluczem zrozumienia rzeczy naturalnych*¹.
J. Deręgowski

WPROWADZENIE

Rzeczywistość hybrydalna to nowy wymiar świata, który staje się czymś oczywistym. To przestrzeń między tym, co realne, a wirtualnym wymiarem życia. Sylwia Jaskuła podkreśla, że

świat ten stał się ogniwem łączącym przestrzeń realną i wirtualną, spajając to, co dotychczas było nieosiągalne, z tym, co jest możliwe w kodzie transgresji symbolicznej. Ten nowy obszar aktywności ludzkiej wyznacza nowe formy koegzystencji przestrzeni, dla których często trudno znaleźć wspólne określenia².

Owa koegzystencja przestrzeni i jej wirtualizacja doprowadziły do usankcjonowania „sfery wolności”, która nie ma ograniczeń kulturowych, językowych ani fizycznych. Piotr Zawojski wyraźnie podkreśla, że

.....
¹ J. Deręgowski, *Spotkania z rzeczywistością wirtualną*, [w:] *Humanistyka przelomu wieków*, red. J. Kozielski, Warszawa 1999, s. 417.

² S. Jaskuła, *Hybrydalna wędrówka między wymiarami*, „Journal of Modern Science”, vol. 1(46), 2021, s. 44.

hybrydyczna rzeczywistość uniemożliwia ograniczenie rzeczywistości wyłącznie do jej biologicznego wymiaru. Ale przede wszystkim w jej ramach nie ma możliwości ustanowienia granic, obrzeży i ograniczeń. W rzeczywistości hybrydycznej wszystko się miesza, wikła, łączy ze sobą, wszystko jest skontaminowane, nic nie jest jasno zdefiniowane³.

Można więc zaryzykować stwierdzenie, że mamy do czynienia z kulturą pomieszania wartości, form, systemów oraz kodów. Świat, którego wyróżnikami było usystematyzowanie, linearność, ciągi przyczynowo-skutkowe, stałość, niezmiennosc, obiektywizm ze stałymi punktami odniesienia, bezpowrotnie minął.

Nowa rzeczywistość jest kreowana przez media jako substytuty świadomości. Wyznacznikami nowego wymiaru stały się rozproszenie, symultanimizm, synkretyzm form, mieszanie się wartości i dziedzin.

Niektórzy określają współczesną rzeczywistość jako palimpsestową, sieciową, inni wykorzystują różnorodność oraz pojemność prefiksu inter-, zaś obrazy, które ją współtworzą, stając się jej częścią, „między-obrazami” (*entreimage*), nieustannie poszukując najcelniejszych określeń, kategorii, pojęć, by precyzyjnie w swym metaforycznym jednak wymiarze spróbować rozprawić się ze złożonością i wieloznacznością współczesności⁴.

Fenomen hybrydyczności objawia się w nieustannym przenikaniu cyberprzestrzeni i świata rzeczywistego, przy czym „substancją jednego świata jest materia, drugiego informacja, wyrażona liczbami”⁵.

Brak stałości jednoznaczności i jednowymiarowości, stabilności, a także rozproszone i nieustanny ruch oraz przekraczanie dotychczasowych norm i granic w przestrzeni hybrydalnej powodują proble-

³ P. Zawojński, *Teoretyczne aspekty współczesnej kultury i sztuki jako zjawisk hybrydycznych*, [w:] *Biological turn: idee biologii w humanistyce współczesnej*, red. D. Węzowicz-Ziółkowska, E. Wieczorkowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2016, s. 258.

⁴ B. Kita, *Świat hybryd, sztuka hybrydyzacji, hybrydyczny ja*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia de Cultura”, t. 9(4), 2017, s. 134.

⁵ M. Chlebuś, *Wszystko to liczby. Notatki o naturze cyfrowego świata*, „The Peculiarity of Man”, nr 2(26), 2017, s. 72.

my badawcze. Trudności związane z procesem badawczym zdaniem S. Jaskuły wynikają z faktu, że

[...] wciąż brakuje pojęć, które w trafny sposób charakteryzują zachodzące tu procesy. Istotne jest, że coraz liczniejsza grupa badaczy zdaje sobie sprawę z nieadekwatności definicji terminów stosowanych do przedstawienia świata hybrydalnego, przenoszonych wprost z dotychczasowych doświadczeń w rzeczywistości. Niespójność, ale i swoisty chaos pojęciowy, w znacznym stopniu pomniejsza opisy i analizy działań podejmowanych w świecie hybrydalnym. Powoduje to możliwość utraty spójności, a więc także tożsamości konceptualnej współczesnych nauk społecznych borykających się z nierozwiązywalnymi sprzecznościami⁶.

Próby opisanie i kategoryzowanie rzeczywistości hybrydalnej powinny mieć zatem charakter interdyscyplinarny i wielopłaszczyznowy⁷.

Trudno jest jednoznacznie nazwać i określić punkt, w którym byty wirtualne i realne komunikują się ze sobą. Niełatwo także opisać tożsamość człowieka rozpiętego między dwoma światami, uwikłanego w systemy *hardware* i *software* z jednej strony a konieczność nieustannego rozwijania *digital literacy* z drugiej oraz działalność zdeterminowaną przez algorytmy. Spotkanie człowieka z maszyną i technologią rodzi paradoksy – ontologiczne doświadczenie bytu oraz interaktywne uczestnictwo, wynikające ze spotkania maszyny i technologii, może wręcz prowadzić do progowych doświadczeń fizyczności i metafizyki, świata realnego i quasi-rzeczywistości, świata zasad i reguł i świata *instant*⁸. Powstaje nowy rodzaj pogranicza, cyberkultury wyznaczonej przez płynność granic, przypadkowość, swobodę, sztuczność,

⁶ S. Jaskuła, *Hybrydalna wędrówka między wymiarami*, „Journal of Modern Science”, vol. 1(46), 2021, s. 50.

⁷ Już na początku XXI w. zwracał na to uwagę M. Ostrowicki. Por. M. Ostrowicki, *Wirtualne realis. Estetyka w epoce elektroniki*, Universitas, Kraków 2006.

⁸ „Powstaje styl życia typu instant i tożsamość typu instant, płynna i niestabilna – popożsamość. Związane jest to z gwałtownym przyspieszeniem życia, przekształceniem potrzeby «wewnętrznej harmonii» w neurotyczne poszukiwanie nowości i wrażeń oraz orientację na zintensyfikowaną przyjemność i natychmiastową gratyfikację”. Por. Z. Melosik, *Kultura instant. Paradoksy pop-tożsamości*, [w:] *Edukacja w czasach popkultury*, red. W. Burszta, A. de Tchorzewski, Akademia Bydgoska im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2002, s. 18.

sieciowość, nieustanny ruch, a „rzeczywistość społeczna wydaje się jej być tylko szarą i nieudaną kalką tego, co wirtualne”⁹. Hybrydyczna rzeczywistość ze swoją wielowymiarowością rodzi wiele kwestii związanych z funkcjonowaniem i działalnością człowieka, budzi ciekawość, otwiera nowe obszary badań, stawia problemy wymagające pogłębionych analiz.

Celem artykułu jest próba opisanie rzeczywistości hybrydalnej w kilku odsłonach:

1. Człowiek w świecie hybrydalnym.
2. Komunikacja w rzeczywistości hybrydalnej.
3. Kondycja i miejsce humanistyki w świecie hybrydalnym.

CZŁOWIEK W ŚWIECIE HYBRYDALNYM

„Jesteśmy hybrydami żyjącymi pośród innych hybryd w rzeczywistości, która ma naturę hybrydyczną, hybrydyzacja zaś to jedna z głównych praktyk kulturowych i artystycznych naszych czasów”¹⁰. Słowa Piotra Zawojskiego jednoznacznie definiują człowieka jako jednostkę hybrydalną, będącą egzemplifikacją hybrydalnego świata, w którym tracą wartość dotychczasowe normy i kryteria określające jego tożsamość. Człowiek-hybryda, postawiony na granicy światów, nie jest już definiowany w kontekstach społeczno-kulturowo-ekonomicznych, a pozbawiony *stricte* aksjologicznego wymiaru, staje się uczestnikiem procesów cybernetycznych, w których zacierają się granice indywidualnego i bezpośredniego doświadczenia rzeczywistości. Traci przez to swoją pierwotną podmiotowość i dotychczasową tożsamość na rzecz tożsamości hybrydycznej, płynnej, wyrażanej przez autokreację, wielopodmiotowość¹¹. Zamiast „indywidualności” możemy mówić o „multi-widualności” (Piotr Zawojski) uwolnionej od rygorów, ograniczeń, nakazów, zakazów i innych imperatywów społeczno-kulturowych.

⁹ A. Gromkowska, *Tożsamość w cyber-przestrzeni – (re)konstrukcje i (re)prezentacje*, s. 37, https://www.nck.pl/upload/archiwum_kw_files/artykuly/4._agnieszka_gromkowska_-_tozsamosc_w_cyber-przestrzeni_-_re-konstrukcje.pdf (22.02.2022).

¹⁰ P. Zawojski, *op. cit.*, s. 258.

¹¹ Por. I. Trzecińska, *Obraz, mapa i hybryda. Kulturowe aspekty przedstawiania świata*, „The Polish Journal of the Arts and Culture”, nr 8(5), 2013, s. 217-233.

Dzięki temu zawłaszczaniu różnych wymiarów rzeczywistości hybryda sama staje się nieustannie przekształcanym modelem immersji. Być może ze względu na tę fundamentalną zmianę, zostaje zniesiona potrzeba przedstawiania świata, a ciągi metafor wyrażające osobliwość człowieka ostatecznie upraszczają się w zerojedynkowym zapisie komputerowego programu. W tej sytuacji znaczenie relacji podmiotu i świata gubi swój pierwotny charakter, podobnie jak zacierają się granice indywidualnego i bezpośredniego doświadczenia, kształtowanego przez uczestnictwo w życiu, które w swej ambiwalencji, wbrew usiłowaniom człowieka, nie ujawnia ostatecznego sensu¹².

W tradycyjnej przeszłości antropocentryczna jednostka stanowiła o sobie i świecie, w którym funkcjonowały w miarę stabilne punkty odniesienia, kanony i drogowskazy. Obecnie, wobec relatywności i płynności, rzeczywistość stała się względna. Cyberprzestrzeń wkroczyła w świat rzeczywisty i zmieniła go na zawsze. Dorota Misiejuk podkreśla: „czasy przeszłe zakładały, że tożsamość kulturowa jednostki, aby mogła być skonstruowana, powinna odwołać się do jakiejś matrycy, czasy obecne zakładają bezpośrednią relację jednostki do kultury bez pośrednictwa takiej matrycy. Mechanika procesu kreowania tożsamości jest zupełnie inna”¹³. Andrzej Kiepas zwraca uwagę na trudności w budowaniu tożsamości przez człowieka hybrydycznego. Rzeczywistość hybrydalna – świat w kawałkach, w formie okienek, pozbawiony aksjologicznego centrum, powoduje, że człowiek zanurzony w świecie chwilowych struktur i bytów binarnych staje wobec trudnego wyzwania określenia, kim jest. Autokreacja jest skomplikowana, gdyż w natłoku informacji, gąszczu zależności i powiązań człowiek pozostawiony sam sobie musi dokonać samookreślenia. Jest to niezwykle odpowiedzialne zadanie¹⁴. Mechanizmy procesu kształtowania tożsamości są więc obciążone wieloma niewiadomymi

¹² *Ibidem*, s. 232.

¹³ D. Misiejuk, *Komunikacja społeczna a standard wielokulturowości. Hybrydalne artefakty w kulturze*, „Kultura i Edukacja”, nr 3(121), 2018, s. 74.

¹⁴ A. Kiepas, *Podmiotowość człowieka w perspektywie rozwoju rzeczywistości wirtualnej*, [w:] *Media i edukacja w globalizującym się świecie. Teoria – Praktyka – Oddziaływanie*, red. M. Sokołowski, Oficyna Wydawnicza Kastalia, Olsztyn 2003, s. 417.

wynikającymi z faktu wolności, braku wzorców oraz braku uniwersum, będącego swoistym zbiorem punktów odniesienia.

Co zatem wyznacza tożsamość człowieka w rzeczywistości hybrydalnej? Janusz Gajda mówi, że panuje moda na tożsamość „rozmytą”. Inne czynniki determinujące osobowość hybrydalną wyróżnia Leszek Korporowicz, wskazując na arsenal treści, doświadczeń i wartości dostępny w procesie tworzenia tożsamości, co może prowadzić zarówno do wzmocnienia, jak i do rozbicia tożsamości.

Interaktywność komponentów przestrzeni wirtualnej, a także ich relacji względem innego typu przestrzeni nie ma jednoznacznego charakteru integracyjnego. Wielość podejmowanych działań, które możliwe są w przestrzeni wirtualnej, zakres dostępnych i przetwarzanych informacji powoduje zarówno ich dopełnianie, jak i stan ustawicznego chaosu, nadmiaru, przepływów o przypadkowym i niespójnym charakterze. Możliwości uczenia się przeplatają się z możliwościami regresu i zagubienia¹⁵.

WOLNOŚĆ I ANONIMOWOŚĆ

Rzeczywistość hybrydalna, uwolniona od tradycyjnych wartości, rygorystycznych przepisów i zasad, pozwala jednostkom na samodzielne stanowienie o sobie, na indywidualne określanie własnej tożsamości, na swobodne definiowanie ról oraz na niczym nieskrępowany wybór drogi i ludzi, z którymi jednostka może wchodzić w niezliczone interakcje. Świat realny to kraina licznych granic, a hiperrzeczywistość otworzyła bramy wolności i niekończące się możliwości realizacji hybrydalnego „ja”. Wystarczy tylko parę kliknięć klawiaturą lub myszką, aby wejść w krainę cyberprzestrzeni, która gwarantuje wolność i w której można pisać własną historię świata, kreować siebie i inne byty. Można, zdaniem Agnieszki Gromkowskiej, rozpocząć magiczną podróż, stwarzać i przetwarzać własną cywilizację i być „panem tego

¹⁵ L. Korporowicz, *Polimorficzna przestrzeń tożsamości*, „Politeja”, nr 20(2), 2012, s. 87.

świata”, „źródłem wszelkiego stworzenia”¹⁶. Jednostka owładnięta „imperium wolności” nie zdaje sobie sprawy z chwilowości i tymczasowości ani z ulotnej wolności, która pozwala na błyskawiczne zmiany tożsamości, na bytowanie w głębokich zakątkach wyobraźni, do której prowadzą kolejne kliknięcia, kolejne życia, kolejne zmiany osobowości. Owo poczucie wolności potęguje fakt, że za ekranem monitora jednostka staje się niewidzialna. Jest bytem cyfrowym, zmieniającym się wraz z kolejnym kodem. „W rezultacie, tożsamość jest niczym strona internetowa – z nieograniczoną ilością ‘wejść’ i ‘wyjść’. W cyberprzestrzeni, w każdej chwili można stać się każdym, a za chwilę – każdym innym”¹⁷.

Nieustanny bieg czasu i życia, zmienność, wspomagane kliknięciami, które jak za dotknięciem czarodziejskiej różdżki na nowo budują kolejną tożsamość człowieka i jego rzeczywistość. Powstaje hybrydalne „ja” ukrywające się pod maską anonimowości, która umożliwia liczne hybrydyczne wcielenia i realizację różnych wariantów tożsamości dynamicznie się multiplikujących. Anonimowość zapewnia poczucie bezpieczeństwa, dodaje jednostce pewności siebie, pozwala na uwolnienie nieznanych dotąd pokładów twórczości i wyobraźni. Powstaje coś na kształt sprzężenia zwrotnego – wolność zapewnia anonimowość, a ta z kolei wyzwala niezwykle potężny potencjał twórczy, który umożliwia jednostce przekraczanie granic światów i znaczeń. Wyzwała także nieodparty imperatyw przekraczania granic świata, zarówno widzialnego, jak i wirtualnego. Budzi instynkt poznania, inspiruje do ucieczki w cyberświat, w którym wszystko jest możliwe. Ma być antidotum na ograniczenia skostniałej realnej rzeczywistości.

Anonimowość, poza czynnikiem twórczym, ma także swoją ciemną stronę. Narcystyczne zafascynowanie wielkością i nieograniczonymi możliwościami multimedialnych realizacji bywa złudne, nawet tragiczne, ponieważ jednostka zatracą się, a świat fikcji jest doświadczany w kategoriach realności. Hiperrzeczywistość jest w stanie zapewnić błogostan słodkiego wyimaginowanego życia. Gdy rośnie subiektywne poczucie wielkości, a człowiek staje przed kolejnym medialnym wcieleniem, po osiągnięciu szóstego, siódmego czy dziewiątego

¹⁶ A. Gromkowska, *op. cit.*, s. 37-38.

¹⁷ *Ibidem*, s. 39.

poziomu „życia”, to powrót do realnej rzeczywistości może być wyjątkowo trudny, a nawet bolesny. Zbyszko Melosik przestrzega:

moc wirtualna może magicznie przekształcić się w moc w życiu społecznym, zwiększyć poczucie wartości jednostki oraz odwagę w relacjach międzyludzkich (choć, oczywiście, może też się zdarzyć, że poczucie mocy wirtualnej w zestawieniu z wyzwaniem realnego świata pęknie jak mydlana bańka)¹⁸.

Tak więc anonimowość i związana z nią eksplozja wyobraźni mają swoją cenę – dają poczucie złudnego szczęścia, które znika w zetknięciu z realiami dnia codziennego. Rozmijanie się marzeń z rzeczywistością prowadzi do rozczarowań oraz do alienacji i zaburzeń tożsamości. Opuszczenie wyidealizowanych, bajecznych obszarów świata online, który gwarantuje możliwość bezpiecznych realizacji, pozwala na bycie gwiazdą, często skutkuje frustracją i chęcią ucieczki ze świata offline. Wędrowka po meandrach rzeczywistości hybrydalnej wiąże się z doświadczaniem egzystencjalnych uniesień, a także rozczarowań związanych zarówno z przekraczaniem granic światów, jak i barier technologicznych. Cybernetyczna hiperrzeczywistość okazuje się zdecydowanie atrakcyjniejsza od realnej, dlatego nie chcemy jej opuszczać i „[...] bez przeszkód wchodzimy do wnętrza ekranu, w wirtualny obraz. Nawet w życie wchodzimy jak w ekran. Własne życie zakładamy na siebie jak cyfrowy kombinezon”¹⁹.

Rzeczywistość hybrydalna, dająca możliwości zwielokrotniania tożsamości, dozwala na ukrywanie się za fasadą anonimowości i udawanie kogoś, kim się nie jest. Można dowolnie zmieniać osobowość, prezentować kolejne wcielenia tożsamości, realizować aktorskie marzenia o byciu kimś znanym, sławnym – zyskiwać poklask i uznanie (na przykład w mediach społecznościowych), kreować swoją pozycję społeczno-towarzystwą. Zdaniem Anny Wieradzkiej-Pilarczyk może to powodować liczne dysfunkcje w realnym wymiarze rzeczywistości. Badaczka zauważa, że „gry osobowościami” i testowanie „swoich

¹⁸ Z. Melosik, *Facebook i społeczne konstrukcje narcyzmu (o tożsamości zamkniętej w celi wizerunku)*, „Studia Edukacyjne”, nr 26, 2013, s. 111.

¹⁹ J. Baudrillard, *W cieniu milczącej większości albo kres sfery społecznej*, przeł. S. Królak, Warszawa 2006, s. 67.

możliwych wersji tożsamości” może doprowadzić do „dezintegracji, niezdolności do odnalezienia i opisanego własnej osoby”²⁰. Obsesyjne marzenia o byciu kimś znanym skutkują pragnieniem medialnej sławy, wyrażają się w nieustannym czuwaniu nad kreacją własnego wizerunku, zarówno w sferze realnej, jak i wirtualnej, potęgują zwiększone zaangażowanie,

[...] co prowadzi do nieustannego monitorowania siebie samego, swojego wyglądu i zachowania, tworząc u jednostki swoisty „niepokój społeczny” o swoją pozycję w mikrośrodkowisku. [...] Zgodnie z teorią autoprezentacji, „wszyscy jesteśmy aktorami”, którzy – w codziennym odgrywaniu ról – pragną „zarządzać” postrzeganiem nas samych przez widownię „poprzez konstrukcję wrażeń”²¹.

Hybrydalną tożsamość warunkowaną koegzystencją w dwóch wymiarach rzeczywistości można więc rozpatrywać jako przypadek tożsamości pogranicza. Przy czym większe ciężenie i zaangażowanie jednostki oscyluje w kierunku świata online. Człowiek jest w stanie porzucić dobrze znaną i do niedawna jedyną, bezpieczną sferę życia realnego (ziemskiego), w którym często czuje się samotny i wyobcowany na rzecz bytowania w technologicznej rzeczywistości wirtualnych światów pozwalającej na płynne i wielokrotnie realizacje własnej „e-tożsamości”.

Dramatyzmu dodaje fakt, że człowiek względnie szybko nie tylko zaakceptował świat hybrydalny, lecz także afirmacyjnie wręcz dał się temu światu uwieść i traktuje go jak azyl, dający radość i ukojenie.

²⁰ A. Wieradzka-Pilarczyk, *Internet jako element wychowania i współtworzenia tożsamości we współczesnym świecie*, [w:] *Psychologiczno-pastoralne wyzwania człowieka w wirtualnym świecie*, red. B.J. Soiński, A. Wieradzka-Pilarczyk, WT UAM, Poznań 2017, s. 54.

²¹ Z. Melosik, *Facebook i społeczne...*, s. 102.

KOMUNIKACJA W ŚWIECIE HYBRYDALNYM

Poszerzenie przestrzeni komunikacyjnej wychodzącej poza ramy świata realnego stworzyło nowy wymiar komunikacji i zmieniło także sposób porozumiewania się. Komunikacja zwielokrotniona przez wirtualność zyskała charakter międzykulturowy, a relacje międzyludzkie zostały określone przez technologiczne procesy interakcji. Dodatkowym czynnikiem sprzyjającym rozwojowi hybrydalnego imperium komunikacyjnego i intensyfikacji kontaktów była globalna sieć powiązań umożliwiająca natychmiastowe przekazywanie informacji. Rzeczywistość wirtualna poszerzyła ramy dotychczasowego świata, otworzyła prawie nieskończoną możliwość realizacji alternatywnych modeli komunikacyjnych. Fantasmagoryczna przestrzeń umożliwiła ludziom rozwój komunikacji w niespotykanym dotychczas stopniu.

Rzeczywistość hybrydalna, powstała z przenikania realności z wirtualnością, wygenerowała nowe formy i paradygmaty komunikacyjne. Wykształciła także specyficzną przestrzeń komunikacji, którą wyróżnia:

1. asynchroniczność i synchroniczność,
2. pozbawienie parametrów fizyczności,
3. rozproszoneść,
4. anonimowość i brak cielesności,
5. możliwość zmiany tożsamości²².

Spotkanie dwóch światów, realizujące się dzięki rozwojowi cudu technologicznego, pozwoliło na stworzenie magicznego miejsca wymiany informacji, uczuć i emocji. Tym samym otworzyło imperium komunikacyjne, które charakteryzuje: „niestabilność tożsamości, anonimowość, zrównanie statusu użytkowników, pokonanie ograniczeń przestrzennych, rozciąganie i zagęszczanie czasu, zwiększona dostępność kontaktów, możliwość permanentnego zapisu interakcji, inne stany świadomości przypominające ‘cyfrowe

²² Por. B. Zeler, U. Żydek-Bednarczuk, *Homo communicans w świecie wirtualnym*, [w:] *Człowiek a światy wirtualne*, red. A. Kiepas, M. Sułkowska, M. Wołek, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2009. s. 87.; S. Jaskuła, *Hybrydalna wędrówka...*, s. 46.

delirium”²³. Egalitaryzm staje się najważniejszym symptomem komunikacji w rzeczywistości hybrydalnej, gwarantującym wolność jednostki, wolność dostępu do przestrzeni komunikacyjnej, wolność słowa posuniętą czasami aż do granic oraz wolność interpretacji. Brak narzuconych ról determinuje uczestników procesu jako odbiorców i nadawców jednocześnie. Świat został skomunikowany i „zakomunikowany” w wymiarze realnym, a przede wszystkim w wymiarze wirtualnym. Tworzą się nowe wspólnoty komunikacyjne. Trwa nieustanna wymiana myśli, emocji, opinii, informacji, a wszelkie mobilności w przestrzeni bez barier stają się natychmiastowe. Ograniczeniem są jedynie dostęp do mediów oraz możliwości oprogramowania.

Pojawiają się jednak pytania o miejsce człowieka w hybrydalnych procesach komunikacji – czy jest podmiotem, czy też narzędziem podporządkowanym wymogom komunikowania w świecie wirtualnym²⁴? Czy jego rola ogranicza się do konsumowania możliwości komunikacyjnych, jakie daje sieć, przez co człowiek mimowolnie podporządkowuje się jej wymogom, nie zdając sobie sprawy, że jest manipulowany? Brak znajomości mechanizmów komunikacji oraz egocentryczny pęd do bycia głównym aktorem na komunikacyjnej scenie hybrydalnej rzeczywistości skutkuje często utratą tożsamości. Prowadzi do utraty krytycznego myślenia i osądu rzeczywistości, zarówno realnej, jak i wirtualnej. Powoli człowiek staje się niewolnikiem mediów wirtualnych, które wołają: „komunikuj się”, „bądź na czasie”, „bądź online”, a z biegiem czasu nie może funkcjonować bez kontaktów z siecią. Życie w realnej rzeczywistości ulega trywializacji, staje się mało atrakcyjne i jedynym wyjściem może być ucieczka w hiperrzeczywistość, którą można konsumować do woli. Mobilność traci swój humanistyczny wymiar, a relacje stają się puste, powierzchniowe. Zbyszko Melosik porównuje je do relacji panujących w sieci restauracji McDonald’s:

²³ E. Struzik, *Problem komunikacji w rzeczywistości wirtualnej – nowe wzorce komunikacyjne a problem tożsamości podmiotu*, [w:] *Człowiek a światy wirtualne...*, s. 88.

²⁴ Por. J.K. Przybyłowski, *Świat realny i świat wirtualny. Poszukiwanie przestrzeni dla wyobraźni i duchowości. Artykuł dyskusyjny*, „Studia Włocławskie”, nr 23, 2021, s. 224-225.

Facebookowe relacje między ludźmi przypominają, moim zdaniem, do pewnego stopnia relacje, jakie mają miejsce w restauracjach McDonald's – są szybkie, powierzchowne i puste. Nie tworzą głębszych więzi, są od 'punktu do punktu' (można wręcz mówić o przymusie punktowych interakcji). Między kolejnymi interakcjami 'nic nie ma', relacje są poddane anihilacji, po czym następują kolejne wznowienia²⁵.

Proces ten intensyfikuje dodatkowa fascynacja wszelkimi nowościami, chęć nadążania za hiperszybkimi zmianami, co w następstwie rodzi problemy natury etycznej. Za fasadą anonimowości zanikają kontakty interpersonalne, odpowiedzialność za słowa i działania. Nieustanna transmisja danych powoduje kreację coraz to nowych „pseudotożsamości” zależnych od kontekstów interakcji i doraźnych potrzeb²⁶. Komunikacja w rzeczywistości hybrydalnej stanowi niejako podstawę jej funkcjonowania. Pomimo niewątpliwych walorów i udogodnień mobilność niesie ze sobą zagrożenie dehumanizacją. Należy badać i monitorować procesy mobilności hybrydalnej, by ustrzec człowieka od cyborgizacji, o której niebezpieczeństwach wspomina Kazimierz Krzysztofek: „Narodzi się metaczłowiek (*metaman*), który stanie się częścią globalnego superorganizmu, jaki powstanie z syntezy człowieka i maszyny”²⁷.

KONDYCJA I MIEJSCE HUMANISTYKI W ŚWIECIE HYBRYDALNYM

Rzeczywistość hybrydalna ze swoimi interaktywnymi modelami życia, tożsamości, edukacji i komunikacji niesie wiele możliwości dzia-

²⁵ Z. Melosik, *Facebook i społeczne konstrukcje narcyzmu (o tożsamości zamkniętej w celi wizerunku)*, [w:] *Edukacja w czasach popkultury*, red. W. Burszta, A. de Tchorzewski, Akademia Bydgoska im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2002, s. 109.

²⁶ E. Struzik, *Problem komunikacji w rzeczywistości wirtualnej – nowe wzorce komunikacyjne a problem tożsamości podmiotu*, [w:] *Człowiek a światy wirtualne*, red. A. Kiepas, M. Sułkowska, M. Wołek, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2009.

²⁷ K. Krzysztofek, *Mózg w sieci*, [w:] *Wielka sieć. E-seje z socjologii Internetu*, red. J. Kurczewski, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2006, s. 66.

łań, uczestnictwa i korzystania z dobrodziejstw cywilizacji rozpiętej w dwóch wymiarach. Wydawać by się mogło, że na naszych oczach realizują się „sny o potędze”, że jesteśmy pokoleniem szczęśliwców, którym dane jest wyjść poza granice tego, co dotychczas niepoznawalne, że mamy moc stwarzania bytów, że pokonujemy ograniczenia fizykalne. Jednak w euforii zachwytów i wyliczania możliwości nieograniczonych przedsięwzięć, należy podnieść kilka kwestii ważnych dla dalszego rozwoju człowieka i człowieczeństwa.

Bytujemy na pograniczu światów i nie wiemy, do którego z nich przynależymy naprawdę. Już wyszliśmy z butów realnego świata i z upodobaniem eksplorujemy bezmiar rzeczywistości cyfrowej, zachłannie konsumując jej ofertę. Nie zauważamy, że staliśmy się bytami wykorzenionymi. Opuściliśmy ziemski dom, zachłystując się absolutną wirtualną wolnością. Koniec ze skostniałymi zasadami, koniec z narzuconymi autorytetami, koniec sformalizowanego świata, koniec z jednoznacznością i ostateczną weryfikacją według przyjętych systemów wartości. Znaleźliśmy się w nowej sytuacji egzystencjalnej, w której dominuje „wolność od”, a „przede wszystkim w jej ramach nie ma możliwości ustanowienia granic, obrzeży i ograniczeń”²⁸. Egzystujemy więc w sferze chaosu, przenikania światów, pojęć i wartości, nie zdając sobie sprawy z konieczności uporządkowania przestrzeni. Badacze wskazują na konieczność uwrażliwienia na problemy, ich identyfikację oraz wypracowanie refleksyjnego stosunku do otaczającej nas rzeczywistości hybrydalnej. Nie jest to łatwe zadanie, ponieważ wielowymiarowa rzeczywistość z nieograniczonymi formami mobilności, stałym rozwojem nowych technologii i postępującym uzależnianiem człowieka od sieci i wytworów sztucznej inteligencji, wymyka się znanym metodologiom badawczym. Rzeczywistość hybrydalna wymaga przemyślenia i zweryfikowania pojmowania wartości i definiowania człowieka. Ważne, aby ekstaza wielo- i multikulturowości nie doprowadziła do całkowitego zaniku aksjologicznego centrum, czego skutkiem może być popadnięcie w całkowitą niewolę

²⁸ O. Dyens, *Hybrid Reality*, [w:] *Hybrid – Living in Paradox*, eds G. Stocker, C. Schöpf, Ars Electronica 2005, Linz 2005, s. 47. Cytat za: P. Zawojski, *op. cit.*, s. 258.

informacji i wiedzy. Należy uważać, aby nie zredukować człowieka do rury kanalizacyjnej, która przepuszcza przez siebie informacje.

Dlatego znamienny jest apel Leszka Korporowicza o konieczności podejmowania interdyscyplinarnych badań i działań w celu odnawiania znaczeń.

Potrzebny jest wielki wysiłek i uruchomienie wszystkich dynamizmów rozwoju, jakie tkwią w jego autorefleksji i świadomości, wyobraźni i wrażliwości, zdolności działania w warunkach zaawansowanych, niezwykle technokratycznych cywilizacjach współczesności. Wszystko to wymaga ponownego zdefiniowania wielu pojęć, otworzenia wielu zamkniętych kategorii używanych przez nauki, społeczne i humanistyczne, wykorzystania interdyscyplinarnych możliwości, jakie pojawiają się na styku dyscyplin do tej pory uważnych za odległe²⁹.

Rodzi się więc potrzeba budowania nowych metodologii i nowych badań, które scalałyby rzeczywistość transformacji i wymiany, rozpiętą między biegunami rzeczywistości i quasi-rzeczywistości.

BIBLIOGRAFIA

- Baudrillard J., *W cieniu milczącej większości albo kres sfery społecznej*, przeł. S. Królak, Warszawa 2006.
- Chlebuś M., *Wszystko to liczby. Notatki o naturze cyfrowego świata*, „The Peculiarity of Man” nr 2(26), 2017, s. 71-81, <https://doi.org/10.15804/tpom2017205>.
- Deręgowski J., *Spotkania z rzeczywistością wirtualną*, [w:] *Humanistyka przelomu wieków*, red. J. Koziński, Warszawa 1999.
- Dyens O., *Hybrid Reality*, [w:] *Hybrid – Living in Paradox*, eds G. Stocker, Ch. Schöpf, Ars Electronica 2005, Linz 2005.
- Gromkowska A., *Tożsamość w cyber-przestrzeni – (re)konstrukcje i (re)prezentacje*, https://www.nck.pl/upload/archiwum_kw_files/artykuly/4._agnieszka_gromkowska_-_tozsamosc_w_cyber-przestrzeni_-_re-konstrukcje.pdf.
- Jaskuła S., *Hybrydalna wędrówka między wymiarami*, „Journal of Modern Science”, vol. 1(46), 2021, s. 41-55, <https://doi.org/10.13166/jms/139690>.
- Kiepas A., *Podmiotowość człowieka w perspektywie rozwoju rzeczywistości wirtualnej*, [w:] *Media i edukacja w globalizującym się świecie. Teoria – Praktyka – Odziaływanie*, Oficyna Wydawnicza „Kastalia”, Olsztyn 2003.

²⁹ L. Korporowicz, *Polimorficzna przestrzeń tożsamości*, s. 78.

- Kita B., *Świat hybryd, sztuka hybrydyzacji, hybrydyczny ja*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia de Cultura”, 9(4), 2017, s. 133-137, <https://doi.org/10.24917/20837275.9.4.14>.
- Korporowicz L., *Polimorficzna przestrzeń tożsamości*, „Politeja”, nr 20(2), 2012, s. 77-95.
- Krzysztofek K., *Mózg w sieci*, [w:] *Wielka sieć. E-seje z socjologii Internetu*, red. J. Kurczewski, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2006.
- Melosik Z., *Facebook i społeczne konstrukcje narcyzmu (o tożsamości zamkniętej w celi wizerunku)*, „Studia Edukacyjne”, nr 26, 2013.
- Melosik Z., *Kultura instant. Paradoxy pop-tożsamości*, [w:] *Edukacja w czasach popkultury*, red. W. Burszta, A. de Tchorzewski, Akademia Bydgoska im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2002.
- Misiejuk D., *Komunikacja społeczna a standard wielokulturowości. Hybrydalne artefakty w kulturze*, „Kultura i Edukacja”, nr 3(121), 2018, s. 69-84, <https://doi.org/10.15804/kie.2018.03.05>.
- Ostrowicki M., *Wirtualne realis. Estetyka w epoce elektroniki*, Universitas, Kraków 2006.
- Przybyłowski J.K., *Świat realny i świat wirtualny. Poszukiwanie przestrzeni dla wyobraźni i duchowości. Artykuł dyskusyjny*, „Studia Włocławskie”, nr 23, 2021, s. 220-235, <https://doi.org/10.52404/ttnwloc.stwl.23.11>.
- Struzik E., *Problem komunikacji w rzeczywistości wirtualnej – nowe wzorce komunikacyjne a problem tożsamości podmiotu*, [w:] *Człowiek a światy wirtualne*, red. A. Kiepas, M. Sułkowska, M. Wołek, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2009.
- Trzcińska I., *Obraz, mapa i hybryda. Kulturowe aspekty przedstawiania świata*, „The Polish Journal of the Arts and Culture” nr 8(5), 2013, s. 217-233.
- Wieradzka-Pilarczyk A., *Internet jako element wychowania i współtworzenia tożsamości we współczesnym świecie*, [w:] *Psychologiczno-pastoralne wyzwania człowieka w wirtualnym świecie*, red. B.J. Sowiński, A. Wieradzka-Pilarczyk, WT UAM, Poznań 2017.
- Zawojski P., *Teoretyczne aspekty współczesnej kultury i sztuki jako zjawisk hybrydycznych*, [w:] *Biologicalturn. Idee biologii w humanistyce współczesnej*, red. D. Wężowicz-Ziółkowska, E. Wiczorkowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2016.
- Zeler B., Żydek-Bednarczuk U., *Homo communicans w świecie wirtualnym*, [w:] *Człowiek a światy wirtualne*, red. A. Kiepas, M. Sułkowska, M. Wołek, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2009.

ABSTRACT

Landscapes of Hybrid Reality – Several Views

Hybrid reality, as a place where real and virtual spaces meet and interpretate each other is an interesting area of exploration. The paper attempts to describe some aspects of hybrid reality in the context literature. Several aspects of the hybrid world's functioning are investigated, e.g., issues concerning the definition of the hybrid identity of a human being who lives on the border of the worlds, the communication process in the hybrid reality and its phenomena. An attempt is also made to define the condition and place of humanity in the hybrid world in the context of technological and axiological threats.

Hybrid reality with its multidimensionality raises number of issues related to functioning and activity of human being, raises curiosity, opens new areas of research, and poses questions that require deep analysis.

Keywords: hybrid world, virtual culture, hybrid communication, multidimensionality

Współczesny świat, w którym obecny jest człowiek, tworzą dwie wzajemnie przenikające i uzupełniające się przestrzenie: klasyczna i wirtualna. Ich zróżnicowana funkcjonalnie konfiguracja, umożliwiająca wzajemną dynamiczną koegzystencję i swobodny przepływ przy zachowaniu odmienności oraz względnej niezależności, tworzy rzeczywistość hybrydalną. Ta ostatnia staje się podstawą modyfikacji otaczającej rzeczywistości, łącząc to, co tradycyjne, z elementami umożliwiającymi realizację nowych oczekiwań człowieka.

Rzeczywistość hybrydalna ma charakter dynamiczny, przeobraża dotychczasowe schematy konstruowania, opisywania, analizowania i w konsekwencji transformacji świata. Ekspansywność tych przemian wyprzedziła nie tylko praktykę analiz, lecz także jej konceptualizację. Rzeczywistość hybrydalną należy poznać i zrozumieć, aby można było zainicjować procesy wspomagające rozwój człowieka. Pomimo braku jednoznacznych określeń, którymi można byłoby opisać ten nowo powstały świat połączonych i zespolonych dwóch różnych rzeczywistości, autorzy książki podjęli próbę jego zdefiniowania, a także zrozumienia zachodzących w nim procesów. Książka nie zawiera gotowych wzorów pozwalających odpowiedzieć na pytania: „Jak wykorzystać szanse, które daje powiększony wirtualnie świat?”, „Jak rozwiązać problemy, które generowane są dynamizmami rozwoju, ale i zagrożeń?”. Zawarte w niej teksty autorów reprezentujących różne dyscypliny naukowe pobudzają do refleksji nad możliwościami wykorzystania oraz kontrolowania rzeczywistości hybrydalnej.

Monografia stanowi element wyjściowy do rozważań nad kondycją dzisiejszego człowieka, jego tożsamością oraz obecnością we współczesnych cywilizacji i społeczeństwie. Zawiera wskazówki pozwalające na zaprojektowanie działań edukacyjnych, ale przede wszystkim wychowawczych, które wykreują nową kulturę rzeczywistości hybrydalnej.

<https://akademicka.pl>

